
Petter Bjerck-Amundsen:

Søren Kierkegaard kezdőknek

Avagy, hogyan is taníthatjuk Kierkegaard-ot „középkiskolás fokon” - egy dán irodalomtanár ajánlata - Fisker kiadó 1990

Fordította: Lázár Ervin Járkáló

Az Ághegy Könyvek sorozatában megjelenő fordítás első változatának részlete

A VALLÁSOS ÁLLAPOT

Az életmű ezen része tartalmazza a legnehezebbet, de ugyanakkor a legérthetőbbet mindabból, amit Kierkegaard valaha írt. Amikor Kierkegaard azt állította, hogy mindig vallásos szerző volt, úgy gondolta, hogy ezt bizonyítja az is, hogy az esztétikumot, és etikát elemző írásaival egy időben kiadott vallásos műveket is. Ezeket építő beszédeknek nevezi, és saját neve alatt adta ki őket, szemben sok másik könyvével, amik pszeudonim nevek alatt jelentek meg.

A vallásosság és a hit közötti különbség

Elérkeztünk hát Kierkegaard korának, no és immár az utókornak is szánt valódi elintézni valójához. A kérdés: Hogyan élek, én az egyén, egy igaz, autentikus emberi életet? megválaszolásának kísérlete az életmű ezen részében található, de csak akkor érthető, ha az olvasó keresztül ment az előző állapotokon.

Az egyén saját létezéséhez való viszonya

A legtöbben életük egy korai időpontjában rengeteg egzisztenciális kérdést tettek föl maguknak - ilyesmi stílusban: Ki vagyok, hogyan vagyok, miért is vagyok itt? Stb. Ezen kérdések legtöbbször spekulatív karakterű, azaz, nem lehet rájuk pontos, kielégítő választ adni. Van, aki talál választ, és megelégszik avval, más kitalálja, hogy nincs igazi válasz, és eszerint rendezi be az életét. Ellenben a legkevesebben állíthatják, hogy soha el nem gondolkodtak a kérdéseken. Ezért is fontos nekünk Kierkegaard olyan hihetetlen mértékben.

Az emberi tudás

Sok mindennapi helyzetben is találkozunk olyan problémákkal, amikkel nehéz mit kezdeni, mert nincs rájuk kielégítő megoldás. Mi emberek naponta el kell ismerjünk saját tehetetlenségünket, idomtalanágunkat, tudatlanságunkat, és elégtelenségünket. Mindennapjainkat külső tényezők befolyásolják, amikre a legkisebb befolyásunk sincs. Olyan jelenségek, mint háború, szerencsétlenség, betegség és halál árnyalják lealázó módon képességeinket, és belátásunkat. Gyorsan eljutunk a nagy, sötét senkiföldjére, ahol az emberi tudás találkozik a határával, és az egyén csak annyit mondhat: Hiszem / nem hiszem - a helyett, hogy: tudom.

Hit és tudás

”A hit” ezek szerint szembeállítható a ”tudás” fogalmával, vagy más módon fogalmazva - a hit az nemtudás: Nem mérlegelhető, és mérhető, ellene lehet szólni, de nem lehet ellenbizonyítékot állítani. Ha ellene szólnak, akkor gyakorta fura módon az ellenérv is hitre épül - csupán ellenkező előjellel. Ebben a viszonylatban ennek nem kell vallásos hitnek lennie.

Kierkegaard viszont a vallásos hitben érdekelt, mert véleménye szerint ez a legmagasabb fokozat, ami alkalmas az emberéletet a legnagyobb tartalommal megtölteni, és a vallásosság és hit lesz az, amivel a következőkben foglalkozunk, de először még üdvözlőnk kell Wilhelm bírót egy rövid megjegyzés erejéig ismét.

... „Belátható, hogy a Vanás (a Legközvetlenebb) előretör, és egy másik Maga lesz (a legközvetlenebb Negációja) a maga immanens (nem kívülről jellemző) tartalmával. Megáll és a saját negatív Énje lesz. ...”

(Szatirikus rajz, a kor érdeklődéséről a többé-kevésbé érthetetlen filozófiai irányzatok iránt. Rajzolta Fritz Jürgensen. A 89 rajz, és Gysse könyvből.)

Wilhelm bíró vallásossága

Wilhelm sok időt használ arra, hogy a józan észre hivatkozva meggyőzze ifjú barátját A-t Isten létéről. Nagyon meggyőző, és látszólag nagyon logikusan érvel; de - mert-hogy magától értetődően van egy de, amikor Kierkegaardal foglalkozunk - egyáltalán lehetséges egy embernek Isten létét megismernie? Az érvelés többek között arra megy ki, hogy Isten az ember abszolút ellentettje, pld Isten az abszolút pozitív képviselője. Világos, hogy Wilhelm kénytelen ezt az érvet használni, hogy kiemelve A-t a kétségbeesésből, aminek egyik kifejeződése esztétikus életvitele, de ugyanakkor beleszalad egy problémába, amit nem látott előre: Ha Isten mindaz, ami mi nem vagyunk, hogyan tudunk egyáltalán valami képet alkotni róla? Ez idáig úgy definiáltuk, mint valami hatalmat, ami az elgondolható összes módon különbözik az embertől; úgy határoztuk meg, mind mindenben az ember ellenkezőjét.

Wilhelm mégis azt állítja, hogy az ember fel tudja fogni Istent racionálisan, hogy elérhető a gondolat segítségével. De a racionális mérlegelés ugye szintén emberi, és ezért lényegileg különbözik Istentől. Más szóval: Hogyan fog az ember a gondolatot, mint szerszámot használva megérteni valamit, amit a gondolat nem tud felfogni? Ez abszurd. Ezért, amikor Wilhelm elgondolja magát Isten létéig, akkor emberi előfeltevésekből alkotja meg. Vagyis vallásos ő, amennyiben a világképében található egy Isten, de nem hívő. A hívő, vagy igaz jelentésében vallásos magasabb nívón éli az életét, mint az etikus. Minden amit tesz egyezik a vallásos meggyőződésével. "Meghalt a közvetlenség számára", hogy egy Kierkegaardi semmit az általános felfogás szerint. Mindaz, amit tesz, része a vallásos életének - még egy családi kirándulás is. Ez annak köszönhető, hogy a vallásossága egy új dimenziót nyitott életében - új közvetlenséget, ahol minden Istenhez való viszonylatában mutatkozik.

Két történet a vallásosságról

A hit és vallásosság közötti különbség további illusztrációjaként újramesélek két kis történetet, amik poénja minden oldalú megvilágítására Kierkegaard egy egész könyv minden lapját felhasználta. Ezek a történetek Agamemnonról és Ábrahámról szólnak. Kierkegaard változata a *Félelem és reszketés*-ben [Frygt og Bæven] olvasható, ami 1843-ban jelent meg.

Agamemnon

Agamemnon egy legendás görög király volt, aki, ha a történet igazat beszél, a Krisztus előtti második évezred körül kellett élnen. Őt választották a görögök, hogy a Hellespoint-nál fekvő Trója elleni bosszúhadjáratot vezesse, mert a trójai herceg, Paris elrabolta a spártai királynőt, Helenát. Vagyis az ügy igazságos volt. A görög flottának azonban mégsem sikerült azonnal elindulnia, mert a szél állandóan ellenük

fűjt. Megkezdődött a pletyka arról, hogy annak valami oka van, hogy az ember nem kap rendes hátszelet. Valami varázslat van a dolog mögött, netán az istenek haragja. Agamemnon az okkultban, és vallásban jártas szakemberhez fordul hát, és ez transzba esik, hogy kiderítse miért kapnak a görögök állandó ellenszelet. A transzállapotban megmutatkozik a varázslónak, mi is az ok.

Artemis istennő megharagudott a görögökre mert ezek elejtették egyik szent szarvasát, és most vezeklést igényel, különben nyugodtan berendezkedhetnek arra, hogy ott maradnak, ahol vannak. A vezeklés abból áll, hogy Agamemnonnak fel kell áldozni Artemisnek azt, ami neki a legkedvesebb. Méltányosnak tűnik a dolog. Agamemnon a vezér, és a vezetőnek mindig magára kell vennie a teljes felelősséget, különben nem is vezér a szó igazi jelentése szerint.

Agamemnon felelőségkrízise

A sajnálatos csupán az, hogy Agamemnon számára a legfontosabb Iphigenia, a lánya. Ezért azután egy kötelességkrízisben találja magát. Mint apának erkölcsi kötelessége megvédeni a lányát, sőt, feláldoznia érte mindent, amiye csak van. Ezentúl még egy mindenképpen feletti kötelessége is van vele szemben: a szeretet kötelessége. Ez egy olyan kötelesség, ami minden apának van, és a legtöbbször ez könnyen megy; Agamemnonnak pedig különösen könnyen megy. Iphigéniát szereti a legjobban e világon.

A társadalmi felelőség az egyéni fölött áll

A másik oldalon viszont ő egy egész nemzet vezetője, és a kötelessége tisztán mutatja, hogy Trója ellen kell vonulni, és győzni kell. A választás tehát az egyénre, vagy a társadalomra, avagy a nyilvánosságra tekintettel áll fenn. A legtöbb vezető manapság a gyerekére lenne tekintettel, inkább, mint a nyilvánosságra, ha más okból nem, hát önzésből.

Ha valaki elveszít egy gyermeket, akkor nem csak ömiatta gyászol ugye, hanem saját maga miatt is. A gyász gyorsan a szeretett elvesztésére irányul, oly módon, hogy a veszteség lesz a gyász oka.

Agamemnon választási lehetőségei

Miképpen is tudna kimászni Agamemnon a szörnyű csapdából, amibe került? Természetesen lemondhatott volna a vezérségről, és mást kérhetett volna a posztot átvenni - más szóval továbbadhatta volna a feketepétert [vesztes kártya] másnak. De mi van, ha Artemis továbbra is ragaszkodott volna ahhoz, hogy csakis Iphigénia feláldozása elégíti ki? Akkor arra kérhette volna a görögöket, hogy hagyják a fenébe a dolgot, és jussanak el Trójához, ahogy a legjobban adódik. Agamemnon viszont más anyagból öntött személyiség volt. Ő a legnehezebbet választotta - boldogsága romjait, és evvel Iphigénia halálát.

Agamemnon választása

Lehet nagyon jól hangzik ilyen laza módon használni más életét, de a fantasztikus az, hogy Iphigénia egyetértett vele. Természetesen boldogtalan volt, de megértette, hogy mit volt *muszáj* Agamemnonnak választania. Vezető volt - a nemzetség sorsa tőle függött, és egyedül tőle - nem volt más választása. A történet avval végződik, hogy Iphigéniát feláldozzák, a görögök hátszelet kapnak, és legyőzik Tróját.

Ábrahám

A következő kis történet Ábrahámról szól, és Isten követeléséről, hogy áldozza fel

egyetlen fiát Izsákot. Amikor Ábrahám 99 éves lett, Isten lepaktált vele. Azt ígérte neki, hogy a leszármazottai számtalanok lesznek, mint égen a csillag, és megígérte neki, hogy felesége Sára szülni fog neki egy fiút, akit Izsáknak kell majd nevezni. Ábrahám a maga 99 évére gondolt, és közel ugyanolyan idős feleségére, és kicsit nehéz volt elképzelnie, hogyan is történhetne mindez meg, de Isten újra biztosította arról, hogy ez így lesz, és akkor Ábrahám hinni kezdett.

Ábrahám apa lesz

Amikor Ábrahám 100 éves lett, szült neki a felesége Sára egy fiút, akit Izsáknak hívtak. Apja öröme lett, és vigasza az öregségben, és Ábrahám gyönyörködött benne minden nap. Egy nap Isten magához hívta, kérdezte: "Hol vagy Ábrahám?" Ő válaszolt: "Nézd itt vagyok." És akkor Isten megparancsolta neki, hogy vigye el Izsákot a Morias hegyére, és ott áldozza fel. Ábrahám magához hívta Izsákot, és elindultak a Morias hegyéhez. Három napi utazás után odaértek, és együtt hágtak a hegyre. Izsák vitte az áldozati tűzhöz való fát, Ábrahám pedig a tüzet, és az áldozó kést. Amikor odaértek az áldozati helyre, Izsák megkérdezte: "Atyám, van tüzelőnk, és tűzünk, de hol az áldozati állat?" "Isten majdcsak küld nekünk egyet." válaszolta Ábrahám.

Isten anyala beavatkozik

Ezután megparancsolta Izsáknak, hogy készítse elő a máglyát, és amikor készen volt, megkötözte és ráfektette az áldozati oltárra. Fogta az áldozó kését, és éppen le akarta vágni, amikor Isten anyala megfogta a kezét, és megakadályozta, hogy megtegye. Majd így szólt az anyal: "Ne tégy semmi rosszat a fiúval, mert mostmár tudom, hogy féled az Istent, és mindent feláldoznál érte, még az egyetlen, szeretett fiadat is." Abban a pillanatban meglátott Ábrahám egy kost a hegyen, ezt megfogta és feáldozta Istennek. Mindezek után visszaindultak Sárához.

Kommentárok a történetekhez:

Agamemnon az etikus

Nézzük meg Kierkegaard két főszereplőjét közelebbről. Először Agamemnon. Feláldozza a legértékesebbet életéből. Amikor Iphigénia meghal, eltávozik minden szín tőle, az élete szürkévé válik. Mégis feláldozza. Saját érdekében? Nem, szabadnak érezné magát, ha Artemis az ő életét kívánta volna, de sajnos nem ilyen könnyű a helyzet. Semmi könnyű megoldás. Gyönyörúsége, öröme, élete tartalma, nem kevesebb - ez követeltetik tőle.

Ha hittek volna a hajdani görögök az életben a halál után, ahol találkozhattak a szeretteikkel, akiket hiányoltak, akkor talán megérthetnénk a cselekedetét, de ez nem így volt. Mert a görögök szeme előtt csak egy hely volt, Hádesz, a halál birodalma. Az árnyékvilág, ahol a halottak lelke meglehetősen nyomorultul kóborolt. Nem volt semmi boldog viszontlátás. Minden reménynek vége. Mégis megtörténik a felfoghatatlan - többet áldoz fel, mint az életét magát.

Az ember meg van áldva és átkozva, avval, hogy mérlegelni tudja az életét. Ez magában hordja azt is, hogy választásra képes. Agamemnon tudja, hogy az ő élete tönkre van téve, de a közjó érdekét a saját kívánságai és vágyai elé helyezi. Etikusán cselekszik. Semmi reménye arra, hogy Artemis az utolsó pillanatban beavatkozik, hogy megakadályozza az áldozatot, beletörődik, és engedelmeskedik.

Agamemnon vallásossága Agamemnon vallásos, abban az értelemben, hogy hisz Artemis létezésében, de racionálisan hisz. Emberi fogalomkészletét használja arra, hogy valami képet alkosson az istennő létezéséről, és az olvasó talán emlékszik rá, hogy korábban leszögeztük, hogy nem tudjuk felfogni a felfoghatatlant. Agamemnon egyfajta szuperembernek képzei Artemist, aki emberi normák szerint működik, és emberként is viselkedik. Ezért nem jut eszébe sem, hogy majd az utolsó pillanatban beavatkozik, és megakadályozza az áldozatot. Az igazságosság emberi fogalmai vezénylik Agamemnons cselekedeteit. A görögök egyszerűen tartoznak Artemisnek egy étellel, és ahhoz, hogy az istenek és emberek közötti számadás egyensúlyban legyen, rendbe kell hozni a számlát. Itt van egy példánk arra, hogyan teremt az ember Istent a saját képére. Agamemnon ezért nem igazán hívó, ő tud. Ezért törődik bele [adja föl a reményt - szerző kieg.], mert nem hisz a csodákban.

Ábrahám: A hit atyja

Ábrahámmal egészen más az ügy. Először is nem etikai megfontolások vezetnek, amikor elindul, hogy megölje Izsákot. Nem etikus megölni a saját gyereket, kivéve, hogyha a szeretni és védeni a gyerekeket követelménye felfüggesztetik egy magasabb etikai követelmény, például a közjó érdeke által. Ábrahám Izsákot feláldozván nem akarja Izrael népét megvédeni valami katasztrófától. Abszolút semmi racionális oka nincs megölni Izsákot. Nem is saját érdekében teszi. Isten éppenséggel megígérte neki, hogy rajta keresztül Ábrahám nemzetsége elszaporodik a Földön, de most Isten láthatólag visszavonta az ígérteit. Ábrahám ténylegesen éppen elkövetni készül az egyik legutálatosabb bűncselekményt, amit az ember csak el tud képzelni. Mégsincs benne semmi tiltakozás, semmi kétely.

Netán Ábrahám egy érzéketlen pszichopata, aki vak egedelmességében robotszerűen végrehajtja a főnök parancsait? Nem, Ábrahám felfogja, hogy Isten számára felfoghatatlan. Nem tudja megítélni Istent az emberi jó, és rossz, igazság igazságtalanság fogalmai szerint. Az egyetlen amit tehet, hogy elengedi magát.

Az ember nem alkudozhat a teremtőjével, amikor emberi érvekkel megpróbálja meggyőzni a saját álláspontja igazáról. Minden amit okosságnak, és logikának nevezünk, igen maga az etika is felfüggesztetik, amikor Ábrahám helyzetébe kerül az ember.

Hit: Az abszurd ugrás 70.000 láb mélységbe

Hogyan oldja meg hát Ábrahám a problémát? Egyáltalán nem oldja meg; ráhagyja Istenre a megoldást. Sziklaszilárdan hisz benne, hogy Isten közbeavatkozik, és megakadályozza az áldozatot. Nem tudja megindokolni, miért hisz ebben, mert a magyarázatok ugye racionális érveken aapulnak, és a hit éppenséggel nem racionális. Kierkegaard azt mondja, hogy a hit abszurd ugrás a 70.000 lábnyi mélységbe - oda, ahol nincs semmiféle biztonsági háló.

Miért írta meg Kierkegaard

a FÉLELEM ÉS RESZKETÉST [FRYGT OG BÆVEN]?

Felőlem nézve két célja volt a kis történetekkel. Az egyik, hogy Agamemnon és Ábrahám helyébe képzelni kényszerítsen bennünket; röviden mondván, kicsit komolyabban megvizsgálni az életet, mint amihez a legtöbbünk szokva van a hétköznapi életében. A másik, és fontosabb az kell legyen, hogy megmutassa az emberi etika bizonyos esetekben felfüggesztetik.

Adódnak ugyanis helyzetek és alkalmak, ahol az egyén érdeke fölülemelkedik a közjóén. Ha Isten valamit követel tőlem, az egyéntől, akkor a közjó érdeke egyáltalán semmilyen szerepet nem játszik. Az ilyen fogalmak, mint szolidaritás, kollektíva, társadalmi érzékenység egy csapásra a háttérbe kerülnek.

Kierkegaard üzenete a FÉLELEM ÉS RESZKETÉS-ben.

Nem azért ír Agamemnonról és Ábrahámról, hogy állásfoglalásra kényszerítsen. Kierkegaard olvasója egyedül és nyomatékosan Az egyén, vagyis, te, vagy én. Totálisan lényegtelen, hogy netán a többség közelebbi mérlegelés után, és miután olvasta az újságban valamilyen módon "állást foglal" a dologban. Ha az embernek szüksége van mások felfogásának ismeretére egy problémát illetően, ahhoz, hogy maga is véleményt alkothasson valami ügyet illetően, akkor személyből önként fajjá degradálta magát, vagyis emberből valamely tömegtaggá lett. Ennek magától értetődően megvan az a közvetlen előnye, hogy mentesít a felelősség alól, de ugyanakkor kizár az "élők" sorából.

A világgal szemben Istent választani

A történelem sok példát mutat arra, hogy az ember Istent választotta, mert Isten őket választotta, és egyidejűleg eltávolította őket a családjuktól, a társadalmi karriertól, barátoktól, és ismerősöktől, és mindattól, amiről csak le kell mondani ahhoz, hogy a közt feláldozva, valaki egyén lehessen.

Egy példa erre Assisi [Szent] Ferenc, egy szerzetes, aki mindent elkövetett azért, hogy az Új Testamentum szellemében éljen.

Assisi [Szent] Ferenc: Egy példa

Ő alapította a Ferencesek szerzetes rendjét. 25 éves koráig életvidám, jó kedélyű fiatal ember volt, aki szeretett mulatni. Az apja tehető ember volt, akinek nem volt ellenére a fia életvitele, sőt, támogatta anyagilag.

Egy szép napon azonban Ferenc beteg lett, és hosszú időbe telt a felépülése. Ez lett a fordulópont életében. Amíg beteg volt, nem tudta folytatni mindazt, ami addig betöltötte az életét. Életében először nyugton kellett maradnia, és legfontosabb időtöltése a gondolkodás lett. Elgondolkodott a létezésen, annak célján és hamar rájött arra, hogy addigi életét üres szórakozásra pazarolta. Ez lelkiismereti válsággá nőtte ki magát, és kínjában Istenhez fordult útmutatásért, és vigaszért.

Amikor újra ki tudott mozdulni a házból, elkezdett nagy összegeket szétosztogatni [az apja pénzéből - szerző kieg.] a szegények között. Az apjának nem volt ellenére, amikor a pénz itatra és lányokra ment el, de egyenesen elosztogatni, ráadásul a szegényeknek, ez volt a határ. Amikor azután Ferenc egy napon kifizette egy romos templom rendbehozatalát [még mindig az apja pénzéből - szerző kieg.] elege lett. Bevádolta Ferencet a városi vezetésnek, és a legmagasabb egyházi vezetőknek, hogy ezek el tudják magyarázni a fiának, mi is az, ami elvetendő a viselkedésében.

Röviddel az előtt átélt Ferenc valamit, ami hozzájárult ahhoz, hogy végleg hátat fordítson a világnak. Ő maga így adja ezt elő:

„Imígyen adott az Úr nekem Ferenc barátnak jelet, hogy elkezdjem a vezeklést: Amikor bűnben éltem, nem állhattam ki a leprások látványát sem. De az Úr közénk vezetett, és könyörületes dolgokat cselekedtem velük. Amikor pedig eljöttem tőlük az, ami korábban kibírhatatlan volt, átváltozott örömmé, mind lelkemnek, mind testemnek. Ezután nem maradtam többé a világban, hanem elhagytam azt.”

A végső szakítás, apa és fia között, és a fiú és a társadalom között az Assisi főtéren zajlott le. Nézzük csak a képet.

Ez bemutatja mi is történt. Ferenc glóriával a feje körül jobbra áll az egyházi emberek között. Az arckifejezése nyugodt, tiszta, a pillantása pedig az égre vetül, ahonnan Isten keze mutat le rá, ragyogva, megáldva őt. Tőle és az egyháziaktól tisztán elválasztva állnak a város polgárai. Szemben Ferencel áll az apja, látható dühöt sugárzó szemével, és ütésre összeszorított öklökkel. Egy polgártársa tartja vissza nehogy a fiára támadjon. Az tette olyan dühödte, hogy Ferenc szimbolizálni akarván az apától, és a társadalomtól való függetlenségét, minden ruháját levetette, és visszaadta az azt adónak. Többé nem tartozik az apjának semmivel. Assisi főtéren úgy áll Ferenc, amint Isten teremtette, csak éppen hogy takarva egy lepellel, amit a püspök tart köré. A közzel való szakítás teljes.

Azt hihetné az ember, hogy az egyház kezét csókolva fogadja az ennyire mélyen hívőt. Nem így esett.

(Freskó az Assisi Szent Ferenc templomból. A képet valószínűleg Giotto festette 1300 körül)

Assisi [Szent] Ferenc viszonya az egyházhoz

Ferenc nem volt népszerű minden egyházi körben, mert teljesen következetesen lemondott a gazdagság, és pompa minden formájáról.

Tudatosan próbálta követni az evangélium parancsolatát, hogy szegénységben éljen, nehogy a világi igények megzavarják a legfontosabbat: Keresztényként élni. Ha valaki megvizsgálja az egyházat, és annak népét az idők során, nem olyan nehéz megérteni miért is voltak sokan, akik nem lelkesedtek Ferencért. Ha volt valaki, aki lelkesedett a gazdagságért, és pompáért, hát azok a papok, a püspökök, és a pápák voltak.

Jézus a legszegényesebb rongyokban járt körbe a szegények között. Az üzenet, és a cselekedet volt, ami számított, nem a kinézet, de a számunkra láthatólag először csak akkor érvényes az üzenet, ha a pap az oltárnál selyembe van öltözve, és aranyláncot visel. Véresen ironikus az, amikor egy egyházi ember felolvassa az evangéliumot a gazdag ifjúról, aki megkérdezi Jézust, hogy mi az, amit tennie kell, hogy követhesse, és azt a választ kapja, hogy minden vagyonát adja a szegényeknek. És ki olvassa föl az örömteli üzenetet? Egy pap, egy egyházi személy, netán egy püspök, aki abból él, hogy a lemondást, és a követést prédikálja. Erről írja Kierkegaard a következőket:

RÖVIDEN ÉS HEGYESEN

1. A kereszténység hagyja magát kiteljesíteni (perfektibel); előre halad; most elérkezünk a tökéleteshez. Az ideál, aminek eléréseért erőfeszítéseket tettek, de az első időkben csak megközelítőleg sikerült, hogy a kereszténység az a papok népe, most teljesen eléretett, kivált a protestantizmusban, és kivált Dániában.

Amennyiben amit papnak hívunk, az papnak lenni - igen, akkor mi mindannyian papok vagyunk.

2. „A pompás dómban fellép a méltóságos, mélytiszteletű Geheime-General-Ober-Udvari-Prédikátor, az előljáró körök kiválasztott kedvence, aki a válogatott kiválasztottak elé áll, és a saját maga által kiválasztott szövegtől meghatottan prédikálja: „Isten választottjai a világban a szegények, és kitaszítottak” - és senki nem nevet.”

4. „Volt Pál apostolnak valami hivatala?” Nem, Pálnak nem volt semmiféle hivatala.

„Valami más módon keresett pénzt?” Nem, semmilyen módon nem keresett pénzt. „De legalább nős volt?” Nem, nem volt nős. „No de akkor ez a Pál nem is egy komolyan vehető ember.” „Nem, Pál nem vehető komolyan.”

5.”Ez ugyanaz a tanítás, amiben Krisztus azt mondja a gazdag ifjúnak: „Add el mindenedet - és adj a szegényeknek mindent.”

És amiben a pap azt mondja, hogy "Add el mindenedet - és add nekem az egészséget?"

9.”Az ember nem élhet meg a semmiből. Ezt gyakran hallani, kivált papoktól.

És éppen a papok tudják ezt a bűvészmutatványt: A kereszténység sehoh - és mégis megélnék belőle.” (Forrás: A pillanat [Øjeblikket] 6. szám)

Milyen az igaz kereszténység?

Forduljunk csak vissza egy kicsinyég Assisi [Szent] Ferenchez. Az ő módja az egyetlen lehetséges keresztény magatartás? Tényleg az Isten követelése az embertől, hogy fordítson hátat a világnak, vagy haljon meg a világ számára, amint Kierkegaard mondja? De miért teremtett hát az ember szociális lénynek, aki ilyen, vagy olyan fajtájú társadalomban élt mindig? Azért van ez így, mert csak keveseknek adatott meg a lehetőség, hogy részesedjenek Isten szeretetében, míg a maradék csupán egy pogány banda, akikkel a kiválasztott kevesek össze tudják hasonlítani magukat? Kierkegaard néhány művének, különösen a késeiéeknek olvasásakor könnyen kaphatjuk ezt a benyomást. Ahol arról beszél, hogy az embernek meg kell halni a világ számára, kitennie magát a nép gyűlöletének, és az üldöztetésnek, evvel mutatva meg nekik, hogy milyen hibásan élnek, és végső esetben mártírhálált kell halnia az igehirdetésért. Kierkegaard úgy hívja ezt, hogy az igazság tanújaként való élet.

Azonban amikor a kívánatos mártírhálálról beszél ezt nem azért teszi, mert szerinte a mártír szentté lesz. Vagyis nem beszélhetünk semmilyen formában valami becsavart egoizmusról, amikor a mártír, vagy az igazság tanúja biztos az üdvös hazatérésben Istennél. Azok azonban, akik tényleg megölnek egy mártírt, végignézik ezt, vagy csupán hallanak a dologról, mindenképpen kirázódnak abból a féllálomból, amiben általában élnek. Felfigyelnek, és néhányan soha nem fogják elfelejteni. Az esemény megmarad kísérteni az elméjükben, újra gondolják, hogy ez a személy vajjon miért választotta a mártíromságot, és néhányan talán meg is értik. Ezáltal a mártír elérte, amit akart, feláldozta magát, hogy mások is rátalálhassanak az útra. Vagyis tiszta altruizmusról [önzetlenségéről] van szó, ami az egoizmus ellentettje.

Világtól idegen sötétlátó volt Kierkegaard?

Amikor az ember bizonyos könyveket olvas Kierkegaardtól, ezek között kiemelve a *Befejezett tudománytalan utóirat a filozófiai morzsákhoz* [Afsluttende uvidenskabelig efterskift til de filozofiske Smuler] címűt, akkor közel fekszik a gondolat, hogy Kierkegaard itt az elgondolható legsötétebb életfelfogást prezentálja. Ami egyébként nem igaz. Talán emlékszik az olvasó, hogy az írói álnevekről szóló részben ott áll, hogy Kierkegaard éppen azért használt pszeudonimeket, hogy álcázza a saját véleményét: *A Befejezett tudománytalan Utóiratot* sem ő írta, hanem láthatólag egy olyan úr, akinek igen passzentes a neve, Johannes Climacus [Égostromló - szerző ford.].

A következő fejezetben megpróbálom megvilágítani, hogyan is fogta fel Kierkegaard a kereszténységet, és, hogy milyen szerepet játszott [és játszik -szerző kieg.] ez az ember életében.

A KERESZTÉNYSÉG - AMI LEHETETLEN, DE MÉGIS LEHETSÉGES

A nyárspolgár elveszette és eszmélet nélkül él a világban. Az esztéta is elveszette él, mert mindent üresnek észlel. Az etikus nyugodtan él, mert felfedezte, hogy van valami, ami abszolút jó. Az elveszés elvesztetik azáltal, hogy az etikus Istentől fogadja el magát. Megtalálja Istent, de az ész által, ami nem lehetséges, mert Isten minden, ami az ember nem. Isten az ember számára elgondolhatatlan, megfoghatatlan, és első látásra legalábbis lehetetlen.

A vallás létrejötte

Ha megnézzük a világ különböző vallásait, mindben közös, a kereszténységben is, hogy ember által teremtettek. Az adott, illetve ismert létből kiindulva, és az ember veleszületett kíváncsiságából megpróbálja kitalálni, hogy miért is olyan a világ amilyen. Elkezd tolmácsolni az egzisztenciáját, mi is az embernek lenni, és, hogy milyen meghatározások szerint kell ezt csinálni. Szabályok teremtetnek, elvárások arra nézve, hogy mi is az, amit a Teremtő elvár az egyéntől, és az ember megpróbál, kisebb, nagyobb mértékben, több, kevesebb szerencsével felnőni ezekhez a maga teremtette követelményekhez. Mitológia születik, avval a céllal, hogy törvényesítse ezeket. Például Isten hallat maga felől, egy próféta kinyilatkoztatásokat kap, valamilyen formában. A zsidók Mózes, vagy a muszlimok Mohamedje csak két példája ugyanannak a változatnak. Az üzeneteket azután lefordítják a próféták, és a hívők legjobb tudásuk szerint megpróbálnak ezek után élni. Azok, akik hívei egy ilyen vallásnak, és próbálnak az életszabályok szerint élni mindenben, mélyen vallásos emberek, akik nagy nyugalomban vannak, de ugyanakkor nagy aggodalomban is attól, hogy nem tartják be a parancsolatokat. Ha például közelebbről megnézzük a judeizmust, akkor láthatjuk, hogy nagyon szoros szabályrendszer után kell élniük, egy csomó tiltással, és követeléssel. Vagyis ezeknek az embereknek a cselekedetek, illetve bizonyos cselekedetek elhagyása, ami végülis biztosítja istenkapcsolatukat. Ha az ember tartja magát az igaz, ámde keskeny úton, úgy biztonságban van.

Az istenfélelem fogalma

A vallásos embernek magától értetődő, hogy akinek sikerül egy, a fentihez hasonló etikus kötéltáncot végigvinni életén át, annak nincs mitől félnie istenétől.

Ez az oka annak, hogy annyi ember tesz meg mindent azért, nehogy félrelépjen. A motivációjuk végső soron a félelem. Istent felruházzák olyan emberi tulajdonságokkal, mint a harag, bosszúvágy, öröm az áldozatoknak, stb. Nem furcsa egyáltalán, hogy annyian képzelik el Istent szigorú apaként, vagy talán még inkább nagyapaként, hosszú, fehér szakállal. A legkisebb részlet is a számlakönyvbe kerül, ami elszámoltatik az ítélet napján. Annyi sok alatt itt a magukat keresztényeknek vallók értendők. És miért is? Azért, mert a keresztény egyház igehirdetését a zsidó vallásra alapozza, arra, amit mi Ótestamentumnak hívunk. Ez magában hordozza azt, hogy az az igehirdetés, ami a templomokban folyik, egy zsidó, keresztény keverék, avval az istenfogalombéli zűrzavarral, ami evvel jár.

A keresztény, és a zsidó istenfelfogás

A zsidók adták a kereszténységnek a felfoghatatlanul nagy Isten gondolatát, de egyidejűleg fel is ruházták emberi tulajdonságokkal, ami idegen a keresztény istenfelfogástól. A zsidó és keresztény ideák keveredéséről ezt írja Kierkegaard egy naplójegyzetében 1843-ból:

„A nehézség abban, hogy az embernek megvan mind az Ó, mind az Új Testamentuma az, hogy az ótestamentumnak teljesen más értéknormái vannak - tudniillik, mit is mondhatna az Új Testamentum arról a hitről, amely azt vallja, hogy neki igazán jól kell lenni a világban, az időben [a földiben - szerző kieg.], ahelyett, hogy földadna mindezt, az örököt akarván. Innen van az az állhatatlanság a klérus előadásában [a papi ígéhirdetésben - szerző kieg.] aszerint, hogy az Ó, avagy az Új Testamentum kerül előtérbe.”

A keresztény istenfogás

Alapvetően más, mint minden más vallásé. Röviden kifejezve: Isten emberré lett. Nem azért, mert az ember elemberesítette, hanem mert Isten a lehetetlent választotta: emberré lenni - ezt azért lehetetlen elgondolnunk, mert Isten minden más, mint mi vagyunk. Amikor mi a gondolataink segítségével eljutunk egy zsákutcába, ahonnan minden emberi belátás szerint lehetetlen tovább menni, amikor minden reménynek vége, akkor Isten az egyetlen lehetőség, ami akkor is ott van, ha amúgy semmi egyéb lehetőség nincs már. Nem tudjuk felfogni, megfogalmazni, de a hittel meg tudjuk fogni. De vigyázat! Az a hit, amiről itt beszélünk, az minden, vagy semmi! Ezt az egyénnek minden éber percében élnie kell. A legbensőségesebben kell élni, ami által végtelenné lesz, és ígyyen lesz az ember üdvözült.

A kereszténység mint létüzenet

Isten emberré lett. Történelmi tény, hogy Jézus élt az emberek között. Ez az ember-életbe való direkt beavatkozást jelent - isteni beavatkozást. Azt is mondhatnánk, hogy Isten közvetlenül az emberhez fordul evvel a cselekménnyel. Nem vagyunk többé rászorulva, hogy elképzeljük Istent. Itt van közöttünk. Ezáltal minden megváltozott. Emberi létünk új alapot kapott.

Amikor Kierkegaard le akarja írni a kereszténységet, akkor nem tanításnak, hanem egzisztenciális üzenetnek nevezi. Ez nem csak elmondja nekünk, milyen előfeltételek szerint kell egzisztálnunk, vagy élnünk, de egyidejűleg az egzisztenciánk alapja is. A történelmi tény egyidejűvé válik, azáltal, hogy az életről szóló üzenet által kapom az életet. Ez itt és most történik velem, éppúgy, amint jó 2000 évvel ezelőtt történt Palesztinában. A történelmi eseménynek nincs vége. Minden embert érint minden időben.

ISTEN SZERETET

A keresztény istenfogás az, hogy: Isten szeretet. Az embernek ezért olyannyira része van ebben a szeretetben, hogy számára ez az élet alapja. Szeretetből, szeretetben a szeretetnek teremtettünk. Mégis a Biblia hemzseg az emberi bűn, gonoszság, és értetlenség példáitól, amik előkerülnek lépten nyomon. Az oka ennek az igen kevésbé felemelő emberfelfogásnak a zsidó teremtéstörténetben, Mózes első könyvében kerekendő az Ótestamentumban, ahol Ádám és Éva fellázadnak Isten ellen, avval, hogy esznek a tudás fájáról. Ez az "esemény" lesz oka annak, amit a teológusok „bűnbeesésnek” neveznek, az a cselekedet, ami a bűnt az ember életébe hozta, és ami magával hozta Ádám, és Éva kiűzetését is a Paradicsomból. Nem csak őket érte el ez a szomorú sors, hanem mindannyian, generációról generációra viseljük a következményeit annak, amit az ő engedetlenségük Istennel szemben kiváltott. A legrosszabb ezen következmények közül: Az ősbűn. Leegyszerűsítve azt mondhatjuk, hogy mi keresztelési ajándékként bűnössé leszünk, Ádám és Éva meggondolatlansága miatt.

Ezért nem követelhetjük Isten kegyelmét és szeretetét, ami mégis felkínáltatik - mert Isten a szeretet.

Na most azután elég sokat foglalkoztunk a szeretettel. Természetesen nem arról beszélünk, amit az emberéletben normálisan szeretetnek hívunk, sem az érzelmekről, sem az ösztönökről, stb. nincsen szó. Ezt a fajta szeretetet hívja Kierkegaard önzésnek, előszeretetnek, vagy önszeretetnek. Na de mi is akkor az a szeretet? Az Új Testamentumot olvasva választ kaphatunk a kérdésre. Ez szinte kizárólag egy emberről szól, aki mindazt amit csinált, mondott és gondolt, szeretetből tette. Avval, hogy teljes tisztességgel, és nyíltsággal odaadta magát embertársainak - minden egoista vágyról, és saját boldogságról való álomról lemondva - kiállva, nyíltan, kiszolgáltatva, és ezért sérülékenyen, Jézus szeretni *akart*.

Kierkegaard: meg kell halnod a világ számára

Az eszköz az elengedés volt, elhagyva mindent, amit az ember normálisan kíván - élvén élve meghalni az élet számára. És miért? Megmutatni akarván nekünk, hogy mi is a szeretet *alapjában*; vagyis mi is a szeretet alapja.

Egy példa: Amikor találkozunk egy kellemes lánnyal/fiúval esetleg szerelmesek leszünk. Tegyük föl, hogy nagyon szerelmesek. Nem akarom az olvasót megsérteni avval, hogy megpróbálom leírni, hogyan is érződik ez. Mindenki biztosan ismeri - de azt is biztosan ismert, hogy egy viharos szerelem során, amikor az egyik fél teljesen megadja magát a másiknak, mint semmi más arra bírhatja az illetőt, hogy elengedje saját magát - *odaadja* magát, a szó eredeti értelmében, abban a *hitben*, hogy viszontszerettetik.

Vagyis a komoly szerelemben megtalálhatók azok az elemek, amik a szeretet keresztényi változatában is ott vannak. A különbség persze, anélkül, hogy viccesek akar-nánk lenni, hogy a szerelemben van valami megfogható, érzékelhető, amivel megajándékozunk egymást, amikor szeretünk. Ott a másik ember, egy jelenség, ami a világunkhoz tartozik, amit érzékelünk és ezért érteni is vélünk.

A keresztények Isten iránti szeretete

A szerelemmel való példálódzás azt próbálta meg illusztrálni, hogyan és milyen tüze-sen szereti az igaz keresztény Istent, és ezáltal az egész isten teremtette, istenadta létet. Ha elérjük ezt az állapotot, az abban hordozza a fizetségét, hogy amibe szeretet-ünket töltjük, az igazi, halhatatlan, és ezért örökkévaló. Amikor az az ember, akit szeretünk meghal, a szeretetünknek nem kell vele halnia - de nem leszünk többé vi-szontszeretve. Ezt egy igaz keresztény nem fogja átélni soha istenkapcsolatában, mi-után Isten az egyetlen állandó [tényező] a létezésben.

Kierkegaard és a kereszténység

Amikor Kierkegaard pld. *A pillanat*-ban [*Øjeblikket*] azt követeli, hogy nekünk, mint keresztényeknek "meg kell halnunk" a világ számára, akkor ez nem azért van, mert ő egy szigorú, világtól idegen, utolsó ítéletet prédikáló próféta, aki embertelen követel-ményeket támaszt ember tásainak - csupán próbálja, mint mindig, megmutatni az olvasójának, hogy mi a legvégső konzekvenciája valamely gondolatmenetnek. Ha valaki kereszténynek akarja magát hívni, akkor muszáj tudnia, mit is fed ez a szó. Dajkamesékkal, üres érzélgéssel nem kíván foglalkozni. Meg vagyunk keresztelve, konfirmáltunk, templomi esküvőt tartunk, fizetjük az egyházi adót, templomba is elmegyünk néha - és akkor mi van? Igen, egy csapatban vagyunk a világ keresztény

közösségei nagy részével - de ez nem tesz bennünket keresztényekké.

Álszentség [Hykleriet]

Minden nap találkozunk a képmutatással - valamit mondani, azután az ellenkezőjét tenni - számtalan formában. Gondoljunk csak azokra a felnőttekre, akik különféle témájú morálprédikációkat tartanak fiatal embereknek - hogy azután maguk megtegyék mindazt, amit éppen mennydörögve károsnak minősítettek. Az iskolában lehet hallani a káros alkoholoról, a káros cigarettáról, a laza szexuális kapcsolatok veszélyeiről, stb; stb; de hol a mintakép? Hol a tisztesség?

- Egy Fyn szigeti látogatásakor egy helyen Szófia [Sophie] megpróbált megtéríteni néhány Papot a Kereszténységre.

(Kierkegaard gondolatai A pillanatból [Øjeblikket] karikatúrává átültetve Fritz Jürgensen által. A 84 rajz és Gysse könyvből; Gyldendahl 1969)

Ami miatt Kierkegaard nyúzza a papságot, az azért van, mert a szemében a legtisztességtelenebb dolgot művelik, amit ember elkövethet: Tisztességtelenség Istennel szemben. Ugyan foglalkozhatott volna bármelyik felnőtt csoporttal is. De a csúcsot választotta, és onnan lefelé azután magunk lelhetünk rá a párhuzamokra. Ezért ez a Kierkegaard idézet ennek a könyvnek a mottója:

"Leginkább gyerekekkel beszélgetek! tudniillik velük kapcsolatban ugye megvan a remény arra, hogy épeszű lényekké legyenek, de azok, akik már felnőttek - Herre Jemini!"*

(* Herre Jemini = Közepes indulatkifejezés, ami irritációt, meglepetést, vagy ijedelmet jelez. "jemini" a latin "O Jezus Domine" kifejezésre utal (Ó Urunk Jézus) = O JESUS doMINE)

Egy leegyszerűsített modell

a lehetséges emberi fejlődésről Kierkegaard nyomán

A különféle stációk definíciói:

A NYÁRSPOLGÁR

Def.: Erdetileg a szó a német *Spießbürger*-ből származik, aki a polgárőrség katonája volt. Ezek a katonák nyilvánvalóan *Ein Spieß*-el voltak fölfegyverezve, vagyis egy lándzsával. Később a szó a szüklátóköri kispolgár szinonimája lett. Ebben a jelentésében találkozunk vele Kierkegaard-nál is, de érdemes megjegyezni, hogy az ő szóhasználatában semmi a kispolgárt elítélő tónus nincs benne, miután nem fogta föl, hogy szüklátóköri lenne. Kierkegaard kispolgárai meg vannak győződve önmaguk jelentőségéről, és, hogy az életük azon jó és igaz princípiumok kifejeződése, amire a társadalom épül, és amire a kispolgár szerinte befolyással is bír a választásain keresztül.

AZ ESZTÉTA

Def.: - eredetileg görög szóra utal, *aistheis*, ami a szépről szóló tudományt jelenti. Egy esztéta eredendően olyan ember volt, aki a világ érzékekkel felfogható részére koncentrált. Miután az érzékeket használva vidámabb dolog a naplementét tanulmányozni, mint egy szemetes ládát, ezért a fogalom később olyan fordulatot kapott, hogy az [esztéta] egy olyan személy, aki a világban található szépet tanulmányozza. Pár száz évvel ezelőtt úgy vélte az ember, hogy a szép legkivált a művészetben kerül kifejezésre, tehát esztéta alatt műértőt értettek.

Kierkegaardnál az esztéta az a személy, aki azért értékeli a szépséget, mert azt rendezettnak találja, ami ezért nem követel semmiféle erőfeszítést [engagement] a nézőjétől, vagy hallgatójától. Az esztéta nem kíván bevonatni, miután rájött, hogy az 'igazságok', amikre a nyárspolgár az életét építi üresek mind. Többek között semmi befolyása nincs a létezésére, és ezért minden választása abszurd, és értelmetlen.

AZ ETIKUS

Def.: Tulajdonképpen: A szokásokról szóló tanítás, vagyis viselkedési szabályok, beleértve az igazi emberi viselkedést. A fogalmat úgy is magyarázhatjuk, hogy morális tanítás.

Amikor Kierkegaard etikusról beszél, akkor olyan személyt ért alatta, aki kiemelkedett abból a reménytelenségből, ami az esztétát jellemezte. Ez akkor történik, amikor az etikus felfedezi, hogy nem minden üres a világban, hanem van valami örökérvényű jó, amit választani lehet. Ez az örökérvényű jó Isten, és az első kapcsolatban ezért kívül van az emberen, de miután az ember Isten által teremtett, ezért mégis valami jónak a kifejeződése. Ez megnyugtatja az etikust, ezért aktívan résztvehet a társadalomban, amiben él.

A VALLÁSOS EMBER

Def.: A vallás szó, *religio* eredetileg latin, és azt jelenti: Istenfélelem. A vallás az ember kísérlete arra, hogy valamely összefüggést teremtsen a rajta kívül fekvő, megmagyarázhatatlan erők, és az emeberélet között.

Kierkegaard-nál a vallásos ember egy közties állapot az etikus és a keresztény ember között. Az etikus, aki fölfedezi Isten létét, de az ész útján, a gondolatait követve éri el. Láthatólag vallásos, de csak látszólag. Ennek oka az, hogy Isten mindaz, ami az ember nem - minden szempontból annyira magasan fölötte van az embernek, hogy mi egyszerűen, a szimpla fogalmainkkal, fel sem tudjuk fogni. Vagyis abszurd azt hinnünk, hogy el tudjuk gondolni magunkat hozzá. Oda az utat úgy hívják, hogy: Hit. Először miután az ember alávetette magát feltételek nélkül, és minden ösztöne, és tudása ellenére hisz; akkor valóban vallásos. **A KERESZTÉNY EMBER**

Def.: A szó a görög Khristos-ból származik, ami felkentet jelent.

A kereszténység egy olyan vallás, ami történelmi eseményben gyökerezik. Ez az összes többi vallástól megkülönbözteti. Ez a történet Jézus születése. Megtörténik a felfoghatatlan, hogy Isten Jézuson keresztül közvetlenül az emberhez fordul, oly módon, hogy többé nem vagyunk kénytelenek elképzelni Istent. A kereszténység elmagyarázza nekünk, hogy milyen feltételekkel kell élnünk, és ugyanakkor alapja is az életünknek. Ez nem egy olyan üzenet, ami a 2000 évvel ezelőtti embernek szól - hanem örök érvényű. Ezáltal történelmietlen lesz, azaz generációról generációra ismétlődik. A keresztény istenfelfogás az, hogy: Isten a szeretet. Az embernek olyannyira része van ebben a szeretetben, hogy az emberi szeretet az életünk alapja. Ennek mintaképe Jézus, akinél mindabban, amit tett látható volt a szeretet.

A szeretet minden egoizmus direkt ellentéte, ezért kell a kereszténnyé válni kívánó embernek "meghalni a világ számára", vagyis letörnie önszeretetét, és önzését, és ehelyett megpróbálni követni a mintaképet, amit Jézus mutatott az emberiség számára.

Utóirat

„A véletlenszerűségben rejlik az egész titka. Azt lehetne hinni, hogy nem művészet véletlenszerűnek lenni, de bizony elmélyült tanulmányokat követel olyan módon véletlenszerűnek lenni, hogy az ember ne menjen olyan messzire, hogy élvezze a dolgot. Nincs közvetlen örömködés, hanem valami egészen más, amit magunk fektetünk be teljesen véletlenszerűen. Megnézzük egy szindarab közepét, vagy elolvassuk egy könyv utolsó harmadát. Ezúton valami egészen más élvezetet kapunk, mint amit az író olyan jól kigondolt a számunkra.”

Na és mit tehet az ember, hogy behatoljon ezen ördögien nehéz írói életműbe? A kezdet remélhetőleg megvolt e könyv olvasása által, de maguk a művek? Hol kezdje az ember a hosszú sorban álló művekkel, amit Kierkegaardnak sikerült kiadatnia rövid élete során? A természetes az lenne, ha az ember fogná a Vagy - vagy-ot [Enten-eller], vagy talán még inkább az íróniáról szóló doktori értekezést, de a legtöbben rájönnének, hogy hibáztak - nem tudnak részeknél többet felfogni az egészből. És akkor kétségbeesik az ember - ugyan nem Kierkegaard-i értelmében a szónak - és leáll.

Az én tanácsom az, hogy: Kezd a végén! Gyakorta megtalálhatók a nagyobb antikváriumokban az olcsó kiadású *A pillanat* [Øjeblikket] * számok, könyv formátumban. Sokan - kivált teológusok - gondolják, hogy az a Kierkegaard, akivel *A pillanat*-ban találkozunk beteg, mentálisan zavart valaki, akit nem kell komolyan venni. Miután mindig nehéz diagnosztizálni a páciens, miután meghalt, és el is temettetett, kihagyom a beavatkozást ebbe a vitába. De egy biztos: Az, ami *A pillanat*-ban áll érthető, és "az átlagembernek" íródott. Kierkegaard saját neve alatt írta, és maga adta ki, ami miatt megbízhatónak kell tekinteni - követve saját kijelentését *Az Írói életművem főszerpontja* [Synspunktet for min Forfatter - Virksomhed] című írásában. Ezen túlmenően, humoros, mély és komoly, harapósan gonosz, változatlanul aktuális - és, amint mondtam - könnyen érthető.

Az, ami a legtöbb embernek érdekes, és jóleső, az a könnyen felismerhető. Amikor azonosulni tud személyekkel, akik olyan problémákkal kénytelenek szembenézni, amit az ember maga is átélt, akkor az közelív és relevánsá teszi az olvasmányt. Azt hiszem a legtöbbünk, fiatalok és öregek átéltünk helyzeteket, amikor, mint egyének kétségesnek éreztük a társadalommal való kapcsolatunkat, mind benne, alárendelve, és hozzá viszonyulva. Ugorj hát vissza az írói életműben és olvasd el a korai *Félelem és reszketés-t* [Frygt og Bæven]. Az olvasó persze már ismeri a problematikát, de az élmény, amint Kierkegaard tekeri a gondolatmenetet minden lehető - és legtöbbünk számára lehetetlen - módon. Azt gondolom, hogy ez az a könyv ahol Kierkegaard a legjobb, és érthető is - legnagyobbbrsz.

Kierkegaard írói életművének áttekintése [magyarul megjelent?]

Af en endnu levendes Papirer 1838

Om Begrebet Ironi 1841

Enten-Eller 1843

Atten opbyggelige Taler udkom i 6 hæfter 1843-44

Frygt og Bæven 1843

Philosophiske Smuler 1844

Begrebet Angest 1844
 Tre taler ved tænkte Lejligheder 1845
 Stadier på livets vej 1845
 Afsluttede uvidenskabelig Efterskift 1846
 En literair Anmeldelse 1846
 Opbyggelige Taler i forskjellig Aand 1847
 Kjerlighedens Gjerninger 1847
 Christelige Taler 1848
 Krisen og en Krise i en Skuspillerindens Liv 1848
 Lilien på Marken og Fuglen under Himlen 1849
 "Ypperspræsten" - "Tolderen" - Synderinen" 1849
 Tvende ethisk-religieuse Smaa Afhandlinger 1849
 Sygdommen til Døden 1849
 Indøvelse i Christendom 1850
 En opbyggelig Tale 1850
 To taler ved Altergangen om Fredagen 1851
 Til Selvprøvelse, Samtiden anbefalet 1851
 Dømmer selv! 1876 (skrevet 1851-52)
 Bladartikler [újságcikkék, amik kapcsolatlan vannak az írói életművel] 1842-51
 Om min Forfatter-Virksomhed 1851
 Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed 1859
 Bladartikler 1854-55 (megjelentek a Haza [Fadrelandet] c. újságban)
 Øjeblikket 1-10 1855

Felhasznált irodalom, és forrás jegyzék:

Søren Kierkegaard: Samlede værker 1-20; 3. udgave Gyldendal, 1962
 Søren Kierkegaards Efterladte papirer; ved H. Gottsched; C.A.Reitzels forlag 1880
 Søren Kierkegaard: Et tekstudvalg; Paul Möller; Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, 1982
 Kierkegaards univers. En guide til geniet; Johannes Sløk, Centrum 1983
 Da Kierkegaard tav; Johannes Sløk. Hans Reitzers Forlag, 1980
 Søren Kierkegaards dagbøger; udgivet af Religionslærerforeningen og Dansk lærerforeningen. Gyldendal, 1973
 Søren Kierkegaard; Johannes Hohlenberg. Minerva bøgerne, Aschehoug Dansk Forlag, 1963
 Ideens Politispion; Bjarne Troelsen. Systime A/S Herning, 1984
 Søren Kierkegaard Selskabets Populære Skrifter 1-2 og 5-6. Ejnar Munksgaard, 1952, 1955 og 1956
 Erindringer om Søren Kierkegaard; redaktion Jacon Paludan, Hasselbalchs Kultur-Bibliotek, 1955
 Søren Kierkegaard, Se Dig i Speilet; citater samlet af Arne Herløv Petersen. Stig Vendelkærs forlag, 1984
 Corsaren; M.A.-Goldschmidts årgange genudgivet ved Uffe Andreasen. Det danske Sprog og Litteraturselskab, C.A. Reitzels Boghandel A/S 1979
 Den antikke filozofis historie; Johannes Witt-Hansen. Munksgaard, 1965

Filosofiens Historie; Arne Næss, Stejrnebørgernes kultur-bibliotek Vintens Forlag, 1967

Litteraturhåndbogen; redigeret af Ib F.Hansen m.fl., Gyldendal, 1985

Dans Litteraturhistorie; Gustav Albeck m.fl., Politikens Forlag, 1967

Baják K. Zsuzsanna (Susy Berg) : Propeller (fotó)